

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея

Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 52
(спецвипуск)

Київ – 2011

**Збірник засновано 2004 року
Вихід з друку – щомісячно**

**Фахове видання з філософських, політичних
та історичних наук, затверджено постановами президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10 березня 2010 р. та № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.**

*Свідоцтво про державну реєстрацію (переєстрацію) друкованого засобу
масової інформації серія КВ № 16332 – 4804 ПР від 24 лютого 2010 р.*

Шеф-редактор: АНДРУЩЕНКО В.П.,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент
Національної академії наук України, академік АПН України

Головний редактор: ВАШКЕВИЧ В.М.,

доктор філософських наук, професор, академік Української академії наук

Відповідальний секретар: КРИВОШЕЯ В.В.,

доктор історичних наук, академік Української академії наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

З історичних наук:

АНДРУСИШИН Б.І., доктор історичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України

ВОЙЦЕХІВСЬКА І.Н., доктор історичних наук, професор

ГОНЧАР Б.М., доктор історичних наук, професор

ДРОБОТ І.І., доктор історичних наук, професор

КОЛЕСНИК В.Ф., доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України

КОТЛЯР Ю.В., доктор історичних наук, професор

МИХАЙЛЮК В.П., доктор історичних наук, професор

НЕСТУЛЯ О.О., доктор історичних наук, професор,
академік Української академії наук

СОЛДАТЕНКО В.Ф., доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України

СУШКО О.О., доктор історичних наук, професор

МАКАРЧУК С.С., кандидат історичних наук, доцент

ФІРОВ П.Т., кандидат історичних наук, доцент

З філософських наук:

БАЗАЛУК О.О., доктор філософських наук, професор

БЕХ В.П., доктор філософських наук, професор,
академік Української академії політичних наук

БОНДАРЕНКО О.В., доктор філософських наук, професор

ВОЛИНКА Г.І., доктор філософських наук, професор

ГАВЕЛЯ В.Л., доктор філософських наук, професор

ЖАДЬКО В.О., доктор філософських наук, професор

КУЦЕПАЛ С.В., доктор філософських наук,
професор, академік Української академії наук

ЗАКОВИЧ М.М., доктор філософських наук, професор

МИХАЛЬЧЕНКО М.І., доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України,
академік Української академії політичних наук

ОНИПКО О.Ф., доктор технічних наук, академік Української академії наук

ХАЛАМЕНДИК В.Б., доктор філософських наук, доцент

АКОПЯН В.Г., кандидат філософських наук, академік Української академії наук

ХІМЧЕНКО О.Г., кандидат філософських наук, професор,
член-кореспондент Української академії наук

З політичних наук:

БАБКІНА О.В., доктор політичних наук, професор

БАЛАБАНОВ К.В., доктор політичних наук, професор

БІДЗЮРА І.П., доктор політичних наук, професор

ІВАНОВ М.С., доктор політичних наук, професор

КАРТУНОВ О.В., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук

КОТИГОРЕНКО В.О., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук

ОНИЩЕНКО І.Г., доктор політичних наук, професор

РИМАРЕНКО С.Ю., доктор політичних наук, професор

ШАПОВАЛ Ю.І., доктор історичних наук,
професор, академік Української академії політичних наук

ШКЛЯР Л.Є., доктор політичних наук, професор

Гілея:* науковий вісник. **Збірник наукових праць** / Гол. ред. В.М. Вашкевич. –
К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 52 (спецвипуск). – 518 с.

Друкується за рішенням:

**Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 12 від 29 вересня 2011 р.);
Президії ВГО Української Академії Наук
(протокол № 11-09-29 від 29 вересня 2011 р.)**

*Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні
проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики
охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований
на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.*

*Гілея — в стародавні часи територія лісової Скіфії між
Борисфеном (Дніпром) і Гпанісом (Південним Бугом).
Рештки цієї «лісової квітки» залишилися до теперішнього
часу на території Миколаївської та Херсонської
областей. (Докладніше див.: Геродот. Історія. IV. 16-25).

© Редакційна колегія, 2011

© Автори статей, 2011

© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2011

© ВГО Українська академія наук, 2011

УДК 930(477)

Кондратьєв І.В.

Шляхта Любецького староства як джерело поповнення Війська Запорізького

Розглядається організація служби шляхти та формуванню козацького стану Любецького староства протягом XVI – XVII ст.

Ключові слова: шляхта, козаки, соціальний стан, Любецьке староство.

Від кінця XV ст. будівництво замків стало одним із головних заходів, спрямованих на захист кордонів Великого князівства Литовського, а згодом й Речі Посполитої, проти татарських набігів. Система «українних» господарських замків Київського воєводства поділялася, на думку М.Владимирського–Буданова, на три лінії оборонних замків. Перша, північна проходила по р. Дніпру та Прип'яті (Любеч, Мозир, Овруч); друга починалася біля верхів'їв р. Росі та Тетерева і йшла вглиб країни (Остер, Київ, Житомир); третя, південна починалася від нижньої течії Дніпра і через верхню течію Бугу йшла до Дністра (Канів, Черкаси, Звенигород, Вінниця, Брацлав) [1, с.74–75].

1471 р. київському воєводі підлягало вісім «українних» замків чи так званих «пригородів» – Житомир, Канів, Овруч, Остер, Любеч, Черкаси, Звенигород, до 1500 р. – Путивль [2, с.63; 3, с.92]. Відтоді почалася й організація військових сил на приєднаних до Великого князівства Литовського землях, саме тут формувалися зем'янські володіння та родові «гнізда» боярства чи «служебної» шляхти (дрібношляхетської верстви, зобов'язаної певним колом обов'язків перед замковою адміністрацією).

Неповноправний статус цієї верстви зробив її одним із постійних джерел допливу до козацтва. Але якщо в південних замках (Черкаси, Канів, Корсунь, Біла Церква,) цей процес відбувався ледь не від початку формування Війська Запорозького, на півночі воєводства – зокрема в Любечі, цей процес був більш тривалим.

Любецька околиця як історико-географічна територія сформувалася ще в давньоруські часи, коли Любеч був одним із важливих центрів Чернігівського князівства. Згодом у політичному відношенні регіон являв собою своєрідне «яблуко розбрату» у взаєминах між Великим князівством Литовським, Річчю Посполитою та Російською державою. Своєрідна «автономність» околиці була закріплена створенням 1471 р. у складі Київського воєводства Любецької волості, у 1569 р. – Любецького староства, а у середині XVII ст. – Любецької сотні Чернігівського полку. Протягом XV – XVIII ст. довкола Любецького замку існувала унікальна соціально-територіальна спільнота, яка несла на собі обов'язок захисту північно-східних кордонів спочатку Великого князівства Литовського, потім Речі Посполитої й, нарешті, Гетьманщини. З Любецьким замком були пов'язані більше ніж 300 родин так званої служебної шляхти, щонайменше десять поколінь якої мешкали у навколишніх селах.

Перша згадка про любецьких козаків датується 1561 р. – початком Лівонської війни (1560–1570 рр.). Як зауважив М.Довнар–Запольський, уже в першій половині XVI ст. практично всі військовослужбові категорії замкового населення були малопридатні у військовому відношенні. Слуги мали низький соціальний статус, зем'яни неохоче збиралися в ополчення, дедалі важче було залучати до військової служби і міщанство. Саме тому українні старости почали залучати до військової служби козаків, спочатку як виняток, а з 1572 р., коли козацька служба була прирівняна до регулярної військової – постійно [4, с.63–64]. На думку О.Яблоновського, поява козаків у замкових околицях була пов'язана з політикою Литовської держави, яка осаджувала їх поблизу замків на військовому праві [5, с.92]. Зауважимо, що до козаків зазвичай прилучалась шляхта, яка «в пошуках свого місця в житті приходила до «козацького хліба» [6, с.135]. Беззаперечно, що близькість дрібношляхетського та козацького станів була зумовлена також загальними традиціями, побутом та звичаями.

У 1561–1562 рр. київський воєвода В.–К.Острозький готувався до оборони від вторгнення московського війська [7, с.490; 8, с.15–19]. Військові дії не могли обминути прикордонний Любеч – у 1561 р. любецький державця П.Сапега збирав військові сили

замкової околиці: «штобы по торгах во врадех своих кликати казали, ажбы днем и ночью на воину поспешали ся» [9, с.53–54]. У грудні 1561 р. любецька шляхта зобов'язувалась виїхати на війну, а у разі відмови сплатити гроші «с кожного коня, колько их повинен ставити ку воине, по две копи грошей дал» [9, с.81–83]. Любецький замок перебував у постійній бойовій готовності: «абы еси на тых замках наших, врадех своих, в добром опатрности и осторожности мешкал» [9, с.69].

1561 р. Любецький державця зобов'язувався залучити козаків до військової служби: «и што будет там людей служебных козаков, которые будет у войскоу ку службе нашої господарской згодили, имена их на реистр списал и тот реистр до нас ничего не мешкаючи послал» [9, с.80–81]. У лютому 1562 р. тривали московсько-литовські мирні переговори, у зв'язку з чим любецький державця мав будь-якою ціною зберігати на кордоні спокій – «штобы зачепки и причины з стороны нашею ничим не даны» [9, с.89–90]. У цей час замкова шляхта тримала оборону в Любечі та навколишніх сторожових пунктах: «жебы у в осторожности мешкали и люди з осады не распускали» [9, с.92–93]. Коли у квітні 1562 р. московська армія знову розпочала військові дії («зрадливе через люди свои при границах панства нашего школу огнем и мечом вчиних»), староста організував оборону замку – «замок... добре осмотревши и вбезпечивши через служебники свои и козаки и подданные наши тамошние» [9, с.93–94]. У квітні 1562 р. в обороні Любецького замку мали брати участь «служебники... и козаки и подданные наши тамошние» [9, с.93–94]. Участь у обороні брало також любецьке міщанство, яке, натомість, зажадало або скасування замкової служби, або зменшення податків [9, с.102–105].

Очевидно, кількість козаків у Любечі неухильно зростала, і у червні 1562 р. любецькі козаки були поставлені на довольтво: «поборцы новгородскому наказано послати... на козаки любецкие 50 коп грошей, поставов луньских 2, лямбарских 5, а родлавских 50» [9, с.108–109]. Того ж таки року замок було посилено вогнепальною зброєю – з Пінська до Любеча «маеть быти послано фальканеты спижаных 2 (гармати калібром 7–10 см. – І.К.), гаковниц меньших 25 (гаубиці з великим кутом нахилу – І.К.), ручниц 40, мождчери што порох робять 2. Куль до тое всее стрелбы... маеть быти так много, яко до половицы тое стрельбы» [9, с.117].

1562 р. військові дії тривали безпосередньо на терені Любецької округи. Чорнобильський староста Ф.Кмит розбив великий загін московського воєводи, який ішов з Чернігова на Остер, зробив вилазку і спалив Чернігів, а потім вступив до Любеча [8, с.20]. Під час війни тимчасовими союзниками Речі Посполитої стали кримські татари. Любецький державця зобов'язувався, «жебы бояром и всим подданным... и земляном, мешаном... держанья своего любецким и слугам своим, и тем козаком тамошним грозно под... караньем нашим... аби они на всем противно татаром белгородским... спокойне заховали до земли их... не ходили» [9, с.119].

У вересні 1562 р. київський воєвода В.–К.Острозький збирався оглянути Любецький замок: «аби еси в доброй опатрности и безпечности замок наш Любеч осмотревши, за писанием князя воеводы киевского». Цікаво, що саме тоді старання П.Сапеги були помічені Сигізмундом II Августом, який викликав старосту до Києва: «сам до Киева ехал и там водле часу и потреби... с князем воеводою киевским бы есте служили» [9, с.119–120].

Однак, більш масовий перехід служебної шляхти до козацької верстви розпочався лише після Люблинської унії. Одним з безпосередніх наслідків унії для любецьких бояр-шляхти стало набуття зем'янсько-шляхетського та шляхетського статусу. 1571 р. чимало любецьких бояр отримали королівські привілеї із затвердженням своїх особистих та майнових прав. Причому королівські грамоти здебільшого надавалися з фіксацією обов'язкової служби при любецькому старості: «з котрих земель вишписаных каждый з них к своей службе нашей военной коня ставит» [10, с.95–96; 11, с.26–27; 12, с.228].

Саме з 70–80-х рр. XVI ст. любецькі бояри стали одним із постійних джерел поповнення козацьких лав. Вочевидь, відчутний поштовх «показаченню» служебної шляхти Любеча дала королівська люстрація 1571 р., під час якої необхідно було доводити права на володіння маєтностями та особисте шляхетство. Під час королівських ревізій значна частина боярства позбавлялась земельних володінь, оскільки шляхетські права визнавалися лише за наявності королівських чи старостинських грамот. У разі

їх відсутності шляхтич автоматично позбавлявся усіх прав і переходив до нижчих прошарків суспільства (селянства, козацтва чи мішанства) [13, с.9–10,15;14, с.33–44].

Імовірно, саме у цей час землі втратили родини любецьких бояр Любечан, Кривковичів та Квіткових, представники яких, занесені до реєстру низових (запорозьких) козаків, брали участь у поході на Москву 1581 р. [15, с.154–157, 159–164]. Одним із сотників С.Наливайка у 1596 р. був Козловський [14, с.207], вочевидь, представник любецької боярсько-зем'янської родини Козлів (Козловичів, Козловських).

Цікаво, що по смерті П.Сапеги у 1580 р. любецькими старостами стали представники родини Вишневецьких. Після смерті князя Михайла Вишневецького, любецьким та лосевським старостою 11 лютого 1585 р. був призначений «до живота» князь Олександр Вишневецький [16, арк.4–5]. Гетьман Запорозький (1578 – 1581 рр.), він займав також уряди старости канівського (1580 – 1594 рр.), корсунського (1584 – 1594 рр.) та черкаського (1584 – 1594, 1638 – 1639 рр.), помер у 1594 р. [2, с.117, 301].

Саме у цей період любецька шляхта активно поповнювала лави не лише рядового козацтва, а й старшинської верхівки. Як зазначає Н.Яковенко, серед козацької старшини кінця XVI – середини XVII ст. було чимало бояр і зем'ян замкової округи Любеча – Величковські (Савичі–Величковські), Гладкі, Томиловичі (Томіленки), Кононовичі, Семаковичі (Злобицькі), Гладкі, Тупичі (Тупиці), Пушкарі (Ресинські), Жуки та ін. [2, с.247;17, с.152,204].

З служебної шляхти Любецької округи походили щонайменше три реєстрові гетьмани (чи «старші») Війська Запорозького: Григорій Савич–Чорний, Василь Томиленко, Сава Кононович [17, с.204;18, с.77–78]. Цікаво, що з іншого осередку служебної шляхти – Овруча, походили такі козацькі ватажки, як І.Виговський та П.Тетеря [19, с.285]. 1628 р. гетьманом був обраний Григорій Савич–Чорний, що походив з роду любецьких бояр–шляхти Величковських (Савичів–Величковських) [2, с.247;17, с.152,164–165]. Виконуючи рішення шляхетського сейму 1629 р., він провів ревізію реєстру [20, с.25]. У березні 1630 р. був страчений повсталими козаками у м.Боровиці на Черкащині [2, с.247;17, с.152,164–165]. 1635 р. реєстровим гетьманом став Василь Томиленко (вочевидь, представник родини любецьких бояр Томиловичів). Це його посли – черкаський сотник І.Барабаш і чигиринський Зиновій–Богдан Хмельницький – їздили 1636 р. до короля «жалітися на поляків». В.Томиленко був запідозрений у співчутті до повсталих низовиків і 1638 р. четвертований у Варшаві [17, с.166;18, с.77–78;21, с.98,556;22, с.42]. У 1637 р. тимчасовим «старшином» Війська Запорозького став перяславський полковник Сава Кононович, що походив з роду любецьких шляхтичів Кононовичів [2, с.247;17, с.166]. Вочевидь, саме він згадувався під 1633 р. як зем'янин Київського воєводства [23, с.190–191]. Восени того ж таки року він, під час походу коронного війська з Поділля на Подніпров'я, був схоплений повсталими козаками: «здійснили злочин з такою швидкістю, як і намічалось: схопили гетьмана або ж старшого війська Запорозького (Саву Кононовича), писаря Онушкевича і багатьох інших старшин» [24, с.138]. За даними М.Аркаса, Сава Кононович тоді ж був страчений: «на середину майдана вивели Саву й Хфедора (Онушкевича. – І.К.), прочитали їх злочинства проти козацтва і рідного краю, вбили їх з рушниць, а решту старшини покарали іншим способом» [25, с.49–50].

Більш-менш постійні королівські люстрації першої половини XVII ст., з одного боку, дозволяли любецькій шляхті бути впевненою у непорушності своїх прав, а з іншого, у разі відсутності підтверджувальних документів, приводили до втрати маєтностей та поповнення представниками любецької шляхти козацьких лав. Під час проведення королівських ревізій Любецького старства 1616, 1622, 1629 та 1636 рр., чимало пососорів не змогло пред'явити ревізорам підтверджувальних документів на свої маєтності. В більшості своїй ці документи були втрачені під час війни з Московським князівством. Зокрема, у 1612–1613 рр. Любецький замок та його околиця постраждали від нападів московського війська: «добра наші (королівські)... Любеч, утримання... Микола Струся (став любецьким старостою у 1612 р. – І.К.) з Коморова... від Москви попалене та спустошене». Королівська влада направила до Любеча «комісарів», які мали з'ясувати втрати та масштаби руйнувань [26, с.92]. Весною 1617 р. московсько-татарська армія здійснила низку каральних походів на Чернігівщину, у тому числі Любецьке та Лоевське старства. 4 квітня 1617 р. постраждали околиці любецькі села: «Петр Чюдин с ратными людьми в Литовской земле от Любеча за

семь верст села и деревни многие повоевали, и многих литовских людей побили, и языки поимали». 12 травня відбулась ще одна каральна експедиція, під час якої були випалені посади Любеча: «Мая в 12 день присланы с сеунчом (радівна звістка (тат.) – І.К.) козлитин Тимофей Шепелев да атаман казачей Микита Тяпкин из Новогородка Северского от воеводы от Прокофья Воейкова с тем, что он, Прокофей, а с ним головы и атаманы и казаки (ходили) в Литовскую землю под город под Любеч... И приход под город под Любеч посады пожгли и вылозных многих литовских людей побили, и уезд Любетцкой, села и деревни, повоевали и пожгли, а в языцах взяли литовских людей 70 человек» [27, с.42–43].

В наслідок розорення старства, наприклад, під час проведення люстрації 1622 р. не подали документів пососори Вишельської землі бояри Мироненки, Жуки та Людченки з «участниками своїми», на «служби» в Лежичах та Хрековецьку пашню – бояри Горчиновичі та Димитровичі. Не підтвердив прав на частину Кувечицької землі любецький боярин Кушнар'єв, на Піроцьківщину «листов не дали» зем'яни Розсудевські та Даничі. Пососор Сірхівської пашні боярин Микола Шерховецький (Сірховський) «привілеїв і права свого не показав і тих добр до мистровання не подавав» [28, с.122–124;29, арк.222–225]. Не змогли надати люстраторам королівських грамот і бояри Королькі–Масловичі, які посилалися на матеріали попередньої люстрації 1616 р. [28, с.205–206;29, арк.397–398]. Не пред'явили жодних документів родини Зарецьких, Савичів, Тарасевичів, Петрункевичів, Малашовичів, Рижиців, Кононовичів та Филімоновичів, Гришичів, Тупиць, Чемерисів, Теремецьких, Щиковських та ін. [28, с.124–126;29, арк.225–227].

У 1632 р. уряд любецького старости перейшов до магнатської родини Калиновських. Фактично, події, які відбувалися у Любецькій околиці на початку 40–х рр. XVII ст., були зумовлені протистоянням любецької шляхти та магнатської родини Калиновських, представники якої з 1632 до 1652 рр. (з 1649 р. – номінально) посідали старостинський уряд Любецького замку. Держава перестала бути захисником шляхетських інтересів, що привело любецьку шляхту до козацького війська під час Української національної революції середини XVII ст. [30, с.40].

Велике значення Любецького замку як прикордонного форпосту та наявність околичної шляхти – професійного війська, пояснюють значний інтерес Б.Хмельницького до любецької шляхти. У той час, коли на Волині почали зосереджуватись коронні війська, а каральний марш Яреми Вишневецького проліг через Київщину (поблизу Любеча він переправлявся через Дніпро), у липні 1648 р. на Сіверщині з'явився «конфідент» гетьмана Петро Головацький, колишній жовнір Кодацької залози, який походив з дрібної волинської шляхти [31, с.131]. Очевидно, він мав завдання привернути любецьку шляхту на бік повстанців. Сам Б.Хмельницький неодноразово гарантував «шляхте, якую Бог Всемогущий до войска Запорожского наклонил, маєтностей і ґрунтов власних уживать, як здавна они уживали» [32, с.6]. Селянська маса намагалась знищити усіх «панів», незважаючи на їхнє походження та віросповідання. Розуміючи це, гетьманська влада приймала шляхтичів до козацьких лав з гарантією збереження їхніх прав та маєтків [33, с.54–55]. На цьому наголошував В.Модзалевський, коли твердив, що українська шляхта була взята Б.Хмельницьким під особисту протекцію [34, арк.4 зв.].

Уже у серпні 1648 р. козаки оволоділи Лоевом, другим після Любеча містом Любецької околиці, а незабаром і самим Любечем [35, с.17;36, с.3–11]. У вересні 1648 р. козаки активно «фортифікували Речицю, Чернігів, Мозир та інші замки» [37, с.12]. Сучасні дослідники визнають, що на українсько-білоруському порубіжжі процес «покозачення» відбувався дуже швидко [17, с.205;38, с.8–11].

У 1649 р. Б.Хмельницький висунув ультиматум, за яким українські міста, зокрема, Любеч, мали перейти під юрисдикцію Війська Запорозького: «почавши від Любеча до Стародубу і аж до московської границі з Трубецьком, в усіх цих названих містах... самі зробимо перепис (козаків)» [39, с.52–56].

На початку липня 1649 р. Б.Хмельницький оточив польське військо під Збаражем. Проти литовської армії Я.Радзивіла, яка загрожувала Київщині, був висланий корпус на чолі із київським полковником Станіславом–Михайлом Кричевським. Козацький ватажок розіслав «в околиці Чернігова і Стародуба гінців з універсалами, які закликали ватажне населення до повстання» [31, с.391]. Литовська армія просувалась територією Білорусі до Лоева. Лоевський замок був спалений козаками, а козацька залага зали-

шилась охороняти переправу. 13 липня прибули основні литовські сили, а 21 липня відбулася вирішальна битва, яка завершилася перемогою литовської армії. Кілька тисяч козаків загинуло, близько сотні, у тому числі чимало шляхтичів, потрапили у полон. Поразка козацького війська знекровила й армію Я.Радзивіла, яка не змогла далі просуватися вглиб країни [31,с.385–431].

Значна частина любецької шляхти покозачилась саме 1649 р. Чимало представників любецької шляхти потрапило до реєстру Війська Запорозького 1649 р., зокрема, Александровичі, Антоновичі, Барановські, Борковські, Бровенські, Бутовичі, Гутори, Гришковичі, Гравецькі, Даницькі (Даничі), Ігнатовичі, Ігравецькі, Казановські, Каменські, Киселі, Костенецькі, Козловські, Пузики, Романовичі, Савичі, Семеновичі, Селецькі, Счиковські (Щуковські), Ждановичі, Зеньковичі, Харабурди [31,с.555–566].

Представники любецької шляхти були і серед соратників Б.Хмельницького. До найближчого оточення гетьмана належав колишній «старший» реєстрового козацтва Матвій Гладкий. Від початку повстання полковниками Війська Запорозького були шляхтичі Антон Жданович та Михайло Зеленський [17,с.204–207]. Генеральним обозним Б.Хмельницького став Федір Коробка (Коробок) [22,с.214]. Його родич Григорій Карпович Коробка став Стародубським полковником [40,с.180]. До козацьких лав пішли Микола Бакуринський зі своїм молодшим сином Юрієм. Сам Микола Бакуринський, за висловом В.Липинського, «відомий перед повстанням жовнір військ Речі Посполитої», загинув під час війни. Як повстанець загинув і «знатний шляхтич» Йосиф Велецький (Величковський) [31,с.155–157;33,с.56,60–61]. Генеральним писарем Чернігівського полку за Мартина Небаби став любецький шляхтич Іван Красовський (1649 – 1651 рр.) [31,с.229;41,с.78]. Восени 1649 р. козаками стали шляхтичі Кохановські [17,с.205]. Козаками Чернігівського полку були Орефа Зарецький із синами Іваном та Андрієм [31,с.115,453]. Представники любецької шляхти показували себе не лише як справні воїни, але і як дипломати. Зокрема, вже згаданий Федір Коробка (Коробок), у якості обозного Чернігівського полку в квітні 1657 р. за дорученням гетьмана виїжджав з дипломатичною місією до Москви [39,с.222–223]. Він же був послом Ю.Хмельницького у 1661 р. до польського короля [42,с.180–183].

Серед козаків Чернігівського полку були представники багатьох родин любецької шляхти – Даничів (Піроцьких), Гуторів, Юшкевичів, Ждановичів та ін. [31,с.91,115,155–156], Київського полку – Бакуринські, Гутори, Красовські, Савичі, Ніжинського полку – Антоновичі, Борсуки, Піроцькі, Тарасевичі, Величковські, Тупицькі (Тупичі). У другій половині XVII ст. до козацького стану перейшли любецькі бояри та зем'яни Бивалкевичі, Богущі, Бурдюки, Ворошильські, Голобояриновичі, Жлоби, Жукови, Козлевичі, Орловські, Семаковичі, Сташевські, Стецькі, Селицькі, Щуковські та ін. На боці повсталих виступили родини Мишуків та Пузиків, які напередодні Хмельниччини втратили свої володіння [32,с.1–2].

Слід погодитися з думкою В.Кривошеї та І.Кривошеї, що козацька старшина Чернігівщини та Ніжинщини мала за свого попередника боярство–шляхту, причому любецька шляхта після покаяння «займала провідне положення у багатьох сотнях чернігівсько–ніжинського регіону» [43,с.126]. Безумовно, провідна роль шляхти в українському суспільстві перейшла не до козацтва взагалі, а до козацької старшини, яка значною мірою складалась із старої шляхти і дуже швидко перетворилась на елітну верхівку [43,с.5,56–73;44,с.134]. Цікаво, що питома вага шляхтичів з–поміж козаків Чернігівського полку була однією з найбільших в Україні (4,2%). Вищі показники зустрічаються лише у місцях традиційного зосередження шляхетства – Київському (5,77%) та Брацлавському (5%) полках [38,с.10–11].

Отже, не дивно, що одним з перших любецьких сотників став родич (онук) колишнього реєстрового гетьмана Війська Запорозького (1637 р.) Сави Кононовича, «шляхетно урочений» Сава Кононович–Посудевський–Внучко. Цю посаду він займав щонайменше до 1669 р (у 1667 р. був чернігівським полковним обозним) [23,с.190–192;41,с.75,96]. У 1653 р. він, вочевидь про всяк випадок, отримав привілей польського короля Яна Казимира, 1650 та 1656 рр. – універсали гетьмана Б.Хмельницького, 1657 р. – гетьмана І.Виговського, 1660 р. – гетьмана Ю.Хмельницького, 1663 р. – гетьмана І.Брюховецького. У 1669 р. брав участь у виборах гетьмана Д.Многогірного, від якого 1670 р. також отримав охоронний універсал [45,с.95–96;46,арк.657–657 зв.;47,арк.1;48,арк.31].

Розуміючи значення Любеча та його військовослужбової спільноти, Б.Хмельницький зробив місто ранговою маєтністю чернігівських полковників, які мали гарантувати любецьким козакам–шляхті недоторканість. У листі гетьмана до чернігівського полковника М.Небаби від 27 травня 1650 р. з приводу млявої реакції на скупчення у Любечі «множества своевольных людей... которые и за рубежом свою волю чинят и не хотят моими быт», особливо наголошувалось на необхідності захищати від свавільників любецьку шляхту: «если того не учинишь оберегать и с ними заодно случать и шляхту и подданных... и ты и сам и с ними той же казни достоин будеши». У вересні гетьман ще раз нагадав чернігівському та київському полковникам про необхідність захисту любецької шляхти – «пилно мають постерегати, жебы бунти ниякие не всчиналися, а бунтовников теж без фолги на горле карати» [39,с.105–106;49,с.6]. За деякими даними, перший охоронний універсал любецькій шляхті був наданий 1650 р. любецькому сотнику Саві Посудевському разом із іншими шляхтичами [46,арк.668]. Серед перших отримав універсал гетьмана й Лукаш Носачевич, якому 1651 р. Б.Хмельницький надав у володіння частину Роїської слободи, за що він «у войску нашом так же повинность належну отдавати маєт» [45,с.108–109;50,с.106–109].

Любецький замок опинився на північно–східному кордоні козацької держави з Великим князівством Литовським. Небажання Б.Хмельницького воювати на два фронти (водночас проти литовців та поляків) значно підвищувало стратегічне значення Любеча. Майже двадцятитисячне військо під проводом М.Небаби, яке мало прийняти на себе ймовірний удар литовського війська, дислокувалися на терені Любецької околиці поблизу Ріпок, а загони С.Пободайла були розташовані під Лоевом. 21 червня 1651 р. Я.Радзивіл рушив з–під Речиці до Лоева, а 26 червня 1651 р. козаки зазнали поразки у битві поблизу гирла Сожу. Сам Любеч був захоплений литовцями: «направив (Я.Радзивіл. – І.К.) пана Підбереського... щоб місто (Любеч. – І.К.) опанували, що і сталося, бо козаків ще там zostали, але як швидко до брами прийшли, так вони іншою височили». Литовський гетьман вирушив до Чернігова, але не став штурмувати добре укріплене місто і, «юже там нічого не вскуравши, назад повернул на Любеч», звідки після перепочинку попрямував на Київ [22,с.92,348–351;49,с.9–10;51,с.92,96]. У липні 1651 р. литовська армія облаштувалася під Любечем, таким чином, Любецький замок на деякий час став її опорною базою на Лівобережжі [7,с.80;51,с.99].

1652 р. Любеч знову перебував у козацькій облозі, але за наказом Б.Хмельницького «войска, по договорам своим, разошлись, польские по назначенным местам, а козаки в свои дома» [52,с.204]. Козаки–шляхтичі Любецької сотні брали участь і у другій Загальській битві (на сьогодні практично невідомій історією [37,с.10]) у жовтні 1653 р. З донесення шпигуна до Богуслава Радзивіла відомо, що «нібито мало загинути два значних сотника Моругій та Внучек» (останній, це безумовно Сава Кононович–Посудевський–Внучко). Цій звістці влада надавала неабияке значення – «пан стольник литовський наказав шукати по цих могилах (таких було знайдено 22 з похованнями у кожній 10–15 козаками. – І.К.), щоб їх було впізнано» [37,с.14]. В інших шпигунських донесеннях версія про загибель Сави Внучка не підтверджується: «загинуло три тисячі (козаків. – І.К.) разом із двома ватажками, Петриченком та Моругієм», «кажуть, що (загинули) Моругій з Внучком, але певної думки не можемо дійти... в це важко повірити» [37,с.15, 17].

Як наполягав В.Мякотін, думка про те, що всі шляхетські вольності у цей час були «скасовані» козацькою шаблею, була звичайним непорозумінням [33,с.52–53]. На думку дослідників, початок процесу відновлення шляхетського та зародження старшинського землеволодіння слід віднести ще до 1650 р. [53,с.52]. Саме тоді любецька шляхта почала повертати свої землі, відібрані у 30–40–х рр. XVII ст. представниками польської аристократії. Після їхньої втечі одним із перших це зробив С.Болдаковський, який захопив с.Рогощу, відібрану у нього перед війною чернігівським підвоєводою В.Кгорецьким та чернігівським підсудком Я.Войною–Оранським. Вочевидь, тоді ж повернули свої землі Мишуки і Пузики [32,с.1–3;54,с.63;55,с.30].

Під час війни постраждав Любецький замок – у переліку міст Чернігівського полку 1654 р. Любеч названий «пустим» [56,с.379]. Про руйнацію міста свідчить і той факт, що у 1665 р. під час поїздки гетьмана І.Брюховецького до Москви Любеч навіть не згадувався серед міст, у яких мали бути розміщені московські воеводи та «ратні люди» [52,с.361]. Лоев, друге за значенням місто Любецької околиці, після 1656 р. залишилось

у складі Великого князівства Литовського і увійшло до Речицького повіту Мінського воєводства [57, с. 145]. Після утворення нової адміністративної системи Любецьке староство виявилось розподіленим між кількома сотнями Чернігівського полку – Любецькою, Чернігівською, Городнянською, Роїською, Киселівською та Новоболуоською. Але Любецька сотня залишилась найбільшою з 16 сотен Чернігівського полку [58, арк. 1–3].

Таким чином, шляхта Любецького староства від останньої третини XVI ст. стала постійним джерелом допливу до Войська Запорозького. Якщо від 60–х рр. мова йде лише про формування реєстрового козацтва, що пояснюється спробою держави посилити оборону регіона, то після проведення королівської люстрації 1571 р. перехід шляхти до козацьких лав стає постійним. Цілком можливо, що цей процес набуває певних організованих рис під час старостування в Любечі князя Олександра Вишневецького.

Королівські люстрації Любецького староства першої половини XVII ст. зробили доплив шляхти староства до козацького стану постійним. Беззаперечно, що цьому сприяє напівпривілейований статус дрібної шляхти.

В середині XVII ст. любецька шляхта перейшла на службу Войську Запорозькому та взяла безпосередню участь у формуванні нової соціальної еліти та розбудові козацької держави. У новій соціальній структурі козацької держави любецька шляхта займала важливе місце, отже не дивно, що з любецької шляхти вийшло чимало впливових посадовців Гетьманщини, а Любецька сотня була найбільшою військовою та адміністративно-територіальною одиницею у складі Чернігівського полку.

Список використаних джерел

1. Владимирский–Буданов М. Население Юго–Западной России от 2–ой половины XV до Люблинской унии (1569 г.) / Акты о заселении юго–западной России / М. Владимирский–Буданов // АЮЗР. – 1890. – Ч. VII. – Т. II. – С. 1–210.
2. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) / Н. М. Яковенко. – К.: Наукова думка, 1993.
3. Довнар–Запольский М. В. Акты об украинной администрации XVI–XVII вв. / М. В. Довнар–Запольский // Архив Юго–Западной России (далі – АЮЗР). – 1907. – Ч. VIII. – Т. V. – С. 1–111.
4. Довнар–Запольский М. В. Украинские староства в первой половине XVI в. / М. В. Довнар–Запольский. – К.: Типография Имп. университета Св. Владимира, 1908.
5. Яблоновский А. Левобережная Украина в XV–XVII ст. Очерк колонизации / А. Яблоновский // Киевская старина. – 1896. – № LIII. – Апрель. – С. 85–101.
6. Кривошея В. В., Орел В. М. Українська шляхта напередодні Визвольної війни середини XVII століття (Історико–географічні та історико–генеалогічні матеріали) / В. В. Кривошея, В. М. Орел. – К.: ІПіЕД НАНУ, 2000.
7. Grabski A., Nadolski A., Nowak T. Zarys dziejow wojskowosci polskiej do roku 1864 / A. Grabski, A. Nadolski, T. Nowak. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1965. – Т. I. – 503 s.
8. Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561–1591) / С. Леп'явко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1999.
9. Литовская метрика (1553–1567). Книга 564. Книга публичных дел 7 / Подг. к печати Я. Балицис; Ин–т истории Литвы. – Вильнюс: Mokslo ir encirlopleidyrla, 1996.
10. Филарет. Историко–статистическое описание Черниговской епархии. – Кн. 5. Губернский город Чернигов. Уезды: Черниговский, Козелецкий, Суражский, Кролевецкий и Остерский. – Чернигов: Земская типография, 1874.
11. Каманин И. М. Материалы по истории козацкого землевладения (1494–1668) / И. М. Каманин // Чтения в Историческом обществе Нестора–летописца (далі – ЧИОНЛ). – 1894. – Кн. 8. – Отд. III. – С. 3–29.
12. Акты об украинной администрации // АЮЗР. – 1907. – Ч. VIII. – Т. V. – III с. + 560 с.
13. Леп'явко С. А. Козацькі повстання 1591–1596 років в Україні. Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 1991.
14. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Леп'явко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996.
15. Jablonowski A. Polska XVI wieky pod wzyledem Geograficzno–statystycznym / A. Jablonowski // Tom IX. Ziemie Ruskie. Ukraina (Kijow–Braclaw). Dlas I–szy / Zrodla dziejowe. – Т. XX. – Warszawa: Sklad glowny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1894.

16. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України), КМФ.–36, Оп. 1, Спр. 197, Волинська метрика. Книга РМ 8 (1583–1585, 1588–1593, 1595–1598, 1600, 1601, 1603 pp.), 147 арк.

17. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття / Н. Яковенко. – К.: Генеза, 1997.

18. Щербак В. Особовий та етнічний склад запорожців і реєстрових / В. Щербак // Наукові записки Національного університету «Києво–Могилянська академія». – Т. 3. Історія. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1998. – С. 75–80.

19. Jablonowski A. Historia Rusi poludniowej / A. Jablonowski. – Krakow: Akademia Umiejtnosci, 1912.

20. Свербигуз В. Старосвітське панство / В. Свербигуз. – Варшава: Studio Literka, 1999.

21. Історія українського козацтва. Нариси: у 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2006. – Т. 1.

22. Величко С. В. Літопис. Т. 1 / Пер. з книжної укр. мови, вступна стаття, коментарі В. О. Шевчука; Відповід. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1991.

23. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. – Т. 4 (П–С). – К.: Типо–Литография С. В. Кульженко, 1914.

24. Щербак В. О. Щоденник Ш. Окольського як джерело для вивчення історії антифеодальних рухів в Україні в першій половині XVII ст. / В. О. Щербак // Феодалізм на Україні: Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 132–142.

25. Козацькі ватажки та гетьмани України: Укладено на основі «Історії України–Русі» Микола Аркаса / Упорядн. Я. Мельничук та Б. Карабін. – Львів: Ред.–вид. відділ, 1991.

26. Volumina Legum. Prredruk praw staraniem XX. Pyarow w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydaneq. Т. III. – Petersburg: nakladem i drukiem Jozatata Onruzki, 1859.

27. Памятники истории Восточной Европы. Источники XV–XVII вв. Том I. Книга сеунчей и документы разрядного приказа о походе Лисовского. – М.–Варшава: «Археографический центр», 1995.

28. Lustracya Dóbr Króla JMci w województwach trzech: Podolskiem, Braclawskiem, Kijowskiem leżących // Jablonowski A. Lustracye Krolewsczyzn ziem Ruskich: Wołyńia, Podola i Ukrainy z pierwszej polowy XVII wieku / Źródła dziejowe. – Т. V. – Warszawa: Sklad glówny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877. – S. 1–226.

29. ЦДІАК України, КМФ–15, Оп. 1, Спр. 303. Документи из архивов Польской Народной Республики (п. п. XVII ст.), 497 арк.

30. Кондратьев И. В. Під Литвою, Москвою та Польшею (до історії сіл Чернігівського району у XV – першій половині XVII ст.) / І. В. Кондратьев. – Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2005.

31. Липинський В. Участь шляхти у великому повстанні під проводом гетьмана Б. Хмельницького / В. Липинський / Твори. – Т. II. – Філадельфія: СЕДІ, 1980.

32. Лазаревский А. Л. Исторические заметки о некоторых селах Черниговской губернии / А. Л. Лазаревский // Черниговская памятка на 1896/97 год. Карманная справочная книжка. – Отд. III. – Чернигов: Губернская типография, 1896.

33. Мякотин В. А. Очерки социальной истории Украины в XVII–XVIII ст. / В. А. Мякотин. – Т. I. – Вып. I. – Прага: Издательство «Ватага и Пламя», 1924.

34. Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Ф. 1, Спр. 58260, Модзалевский В. Выписки из архивных материалов для составления исторической записки о дворянском сословии Черниговской губернии (Б. д.), 24 арк.

35. Мицик Ю. З нових документів про національно–визвольну війну українського народу (1648–1658 pp.) на Сіверщині. Частина 2 / Ю. Мицик // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 16–26.

36. Коваленко О. Мартин Небаба: людина з легенди / О. Коваленко // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 3–11.

37. Мицик Ю. З документів польських архівів до історії Сіверщини XVII – XVIII ст. / Ю. Мицик // Сіверянський літопис. – 2003. – № 5–6. – С. 10–26.

38. В'ялов П. І., Кривошея В. В. Шляхетсько–козацькі роди та їх доля / П. І. В'ялов, В. В. Кривошея. – К.: ІПіЕД НАНУ, 1999.

39. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упорядн. І. Крип'якевич, І. Бутч. – К.: Видавничий дім «Альтернатива», 1998.

40. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки / Пер. з староукр. мови Р. Іванченка. – К.: Товариство «Знання» України, 1992.

41. Gajecy G. The Cossack Administration of Hetmanate / G. Gajecy. – Cambridge, Massachusetts: Harvard Ukrainian Research Institute, 1978. – Т.1. – Р. 1–395; Т.2. – Р. 396–790.
42. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – Київ; Львів, 2004.
43. Кривошея В.В., Кривошея І.І. Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва. І. Борзна. ІІ. Волинка / В.В. Кривошея, І.І. Кривошея. – К.: ПІЕД НАНУ, 1999.
44. Яковлева Т. Украинская шляхта и государственная идея в годы Освободительной войны / Т. Яковлева // Национально-визвольна війна українського народу середини XVII століття: політика, ідеологія, військо мистецтво. – К.: Видавництво «Генеза», 1998. – С.131–141.
45. Лазаревский А.Л. Акты по истории землевладения в Малороссии / А.Л. Лазаревский // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн.4. – Отд.ІІІ. – С.83–135.
46. ЦДІАК України, Ф.57, Оп.1, Спр.7, Генеральний опис Лівобережної України (1765–1769 рр.), 900 арк.
47. Чернігівський історичний музей ім. В.Тарновського, Ал.–18, Жалованная грамота, выданная польским королем Яном Казимиром Савве Посудевскому на потомственное владение на ленных правах с.Бурки, Красковское, Познаховщину и Суховерщину, оригинал (8 мая 1653 г.), 1 арк.
48. Російський державний історичний архів у м. Санкт–Петербурзі, Ф.1343, Ф.27, Ч.3, Спр.6069, Дело о дворянстве рода Посудевских (1863–1892 гг.), 39 арк.
49. Милорадович Г.А. Местечко Любеч (прежде бывший город) / Г.А.Милорадович. – Чернигов, СПб.: Типография губ. правления, 1859.
50. Милорадович Г.А. Любеч Черниговской губернии Городничего уезда. Родина преподобного Антония Печерского. Изд. Общества истории и древностей Российских при Московском университете / Г.А. Милорадович. – М.: Университетская типография, 1871.
51. Гурбик А. Бойові дії на півночі України та битва за Київ влітку 1651 р. / А.Гурбик // Национально-визвольна війна українського народу середини XVII століття: політика, ідеологія, військо мистецтво. – К.: Видавництво «Генеза», 1998. – С.92–111.
52. Рігельман О.І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі / О.І. Рігельман. – К.: Наукова думка, 1994.
53. Степанков В.С. Аграрна політика Богдана Хмельницького (1648–1657) / В.С. Степанков // Феодалізм на Україні: Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1990. –С.52–65.
54. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. – Т.1. (А–Д). – К.: Типография тов–ва Г.Л.Фронцкевича и К0, 1908.
55. Лазаревский А.Л. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Вып.1 / А.Л. Лазаревский. – Чернигов: Губернская типография, 1866.
56. Яблоновский А.В. Левобережная Украина в XV–XVIII ст. Очерк колонизации / А.В. Яблоновский // Киевская Старина. – 1896. – № LIII. – Июнь. –С.369–379.
57. Крикун М. Адміністративно–територіальний устрій Правобережної України в XV–XVIII ст. Кордони восводств у світлі джерел / М. Крикун. –К.: Інститут української археографії АН України, 1993.
58. Державний архів Чернігівської області, Ф.675, Оп.1, Спр.9, Указы Генеральной войсковой канцелярии о выступлении в поход казаков Малороссийских полков: Киевского, Нежинского, Пирятинского, Черниговского и Стародубского (1734 г.), 3 арк.

Кондратьев И.В. Шляхта Любецкого староства как источник пополнения Войска Запорожского

Рассматривается организация службы шляхты и формированию казацкого сословия Любецкого староства течение XVI – XVII вв.

Ключевые слова: шляхта, казаки, социальное положение, Любецкая староство.

Kondratiev, I.V. Nobility Lyubechian starostvo as a source for replenishment to Zaporizhian Troops

Article is devoted to the organization of nobility and the formation of Cossack estate in Lyubechian starostvo in XVI – XVII century.

Key words: nobility, the Cossacks, social status, Lyubechian Starostvo.

УДК 94(477) «16/17»(051)

Калініч Г.Ю.

Історія козацтва в журналі «Український тиждень» як приклад формування історичної пам'яті

На прикладі викладу в журналі «Український тиждень» історії козацтва розглянуто спробу формування історичної свідомості суспільства.

Ключові слова: козацтво, історична пам'ять, періодичні видання.

Козацтво було і залишається невід'ємною частиною історії України, одним із базових елементів історичної свідомості українців, який ні суспільством, ані жодною владою в Україні не відкидався, однак кожного разу отримував «потрібне» навантаження і акценти. Засоби масової інформації — незрівнянно потужніше джерело формування історичної свідомості, аніж наукові чи науково–популярні книжки з історії, які здебільшого не доходять до масового читача. Саме тому на досвід формування бачення історії через ЗМІ, зокрема періодику, та самі схеми історії України, запропоновані у виданнях, варто звернути окрему увагу.

Автор не виявив спеціальних досліджень, присвячених висвітленню в ЗМІ проблем історії, і в методологічному відношенні спирається на наявний досвід — аналіз шкільної історії [3;12;35;39].

«Український тиждень» з–поміж інших українських громадсько–політичних видань було обрано для дослідження передусім тому, що в ньому значну увагу приділено історії України та вивченню суспільної думки. Журнал має на меті не лише виконання розважально–інформативної функції, але й формування цілісного погляду на порушені проблеми; він виходить великим накладом, розрахований на національно свідому аудиторію, а тому ефективно впливає на сприйняття історичного минулого значною частиною соціально активної громадськості. Окрім того висвітлення в журналі історичних подій і явищ тісно прив'язується до злободенних проблем, передусім політичних — нерідко історичний досвід використовується як повчання, і це сприяє більш емоційному та глибокому засвоєнню інформації.

Безумовно, висвітлення в «Українському тижні» історії козацтва цілком узгоджене із загальним суспільно–політичним спрямуванням журналу, визначене ним, і впливає передусім як обмеження у виборі аспектів порушених проблем та підходів до їх висвітлення. Втім, різниця між авторськими поглядами і стилями простежується чітко, тож загальне спрямування журналу не має прямого скеровуючого впливу.

Перед дослідженням не ставиться завдання визначити наукову достовірність статей «Українського тижня» про козацтво. Більше того, автор не фахівець ні з історії козацтва, ані з іншої проблеми того періоду, і ця обставина сприяє кращому розумінню, як сприймаються матеріали середньостатистичним читачем журналу.

Оскільки в «Українському тижні» запорожці і козацтво Гетьманщини жодною мірою не протиставляються, як не розділяються вони і в свідомості пересічного громадянина, то статті про гетьманів, зокрема про І. Мазепу, також були віднесені до козацької проблематики, хоча постать цього гетьмана —окремий вузол в історичній пам'яті.

В «Українському тижні» історія козацтва розкривається в таких аспектах: політична, соціально–економічна та військова історія, історія повсякдення, козацький менталітет та звичаї. Хоча деякі з цих аспектів відносяться більшою мірою до внутрішньополітичної сфери та внутрішніх характеристик соціуму, в абсолютній більшості статті журналу прямо чи опосередковано висвітлюють стосунки козаків із сусідами.

Історія України від Руїни до кінця XVIII ст. через тяглість держави — Гетьманщини — в узагальнюючих оглядах пов'язується передусім із Лівобережжям та Слобожанщиною, тоді як Правобережжя і український степ виринають лише періодично, у зв'язку з ключовими подіями. Ця обставина стала однією з причин, чому в журналі історія козацтва подається передусім як протистояння з Московським царством та Російською імперією. Іншою причиною посиленої уваги до московського напрямку є характерне для всього наповнення журналу висвітлення політичних кіл Росії